

Aparicions i comunicació

Josefina Roma

Universitat de Barcelona
 Departament d'Antropologia Cultural i Història d'Amèrica i Àfrica
 Baldiri Reixac, s/n. 08028 Barcelona
 jroma@trivium.gh.ub.es

Resum

En el fenomen aparicionista religiós actual es manifesten dos eixos: l'eix vertical, format per la visió que comunica un missatge al vident, la història del qual pot ajudar-nos a comprendre el procés de recerca espiritual. El missatge, nus de la comunicació entre vident i visió, ens fa entendre a més, certes motivacions psicolingüístiques en els grups bilingües. L'eix horitzontal ens mostra les relacions del vident amb el o els guies protectors, que s'interposen entre el vident i els fidels, els quals desenvolupen una estratificació basada en la intensitat de la comunicació i la seva proximitat al missatge. La comunicació d'un secret no és la negació de la comunicació, sinó la penyora de continuïtat de la relació entre la visió, el vident i els fidels.

Paraules clau: aparicions, visió, vident, missatge, estratificació, comunicació, territorialitat, mística.

Abstract. *Apparitions and Communication*

In the current religious apparitionist phenomena, two central ideas, or hubs, are present: the Vertical hub, formed by the Vision that communicates a message to the clairvoyant, the history of which may help us to understand the process of spiritual research. The message, the crux of the communication between clairvoyant and vision, additionally helps us to understand certain psycholinguistic motivations in bilingual groups. The horizontal hub shows us the relationship of the clairvoyant with the protecting guide or guides, who interpose between the clairvoyant and the faithful, the latter developing a stratification based on the intensity of the communication and on their proximity to the message. Communication of a secret is not the negation of communication but is rather the token of continuity in the relationship between the Vision, the clairvoyant and the faithful.

Key words: Apparitions, Vision, clairvoyant, message, stratification, communication, territoriality, mystic.

Sumari

Eix vertical de la comunicació, cel-Terra
 Eix de comunicació horitzontal,
 vident-fidels

El missatge, objecte de la comunicació
 Bibliografia

Sovint, en el nostre món globalitzat, on sembla que podem estar informats de qualsevol fet, per llunyà que sigui, hi ha fenòmens dels quals rarament se'n té noves si no es pertany al grup en qüestió. Hi ha segments socials en què la informació es concentra de portes endins i la resta de la societat gairebé ignora la seva existència, tot i compartir veïnatge i altres funcions socials. Sovint, la societat s'assabenta que hi són per fets molt puntuals que apareixen en forma de notícies escandaloses o cridaneres en els mitjans de comunicació. A aquesta classe de situacions pertany el fenomen aparicionista actual sobre el qual em proposo reflexionar. Les aparicions religioses no constitueixen un fenomen homogeni, sinó que comprenen des del més sublim del camí místic fins a la simulació mimètica, per a l'explotació de les necessitats espirituals de molta gent; des de la conversió més fonda fins a un seguit de malalties i disfuncions psíquiques. Es fa difícil parlar de veritats o de frauds, que només poden ser reconeguts fàcilment en les cues de la campana de Gauss de distribució de les seves característiques. Ací no farem referència a casos flagrants d'enganys i picaresca, sinó a situacions i personatges amb llums i ombres, amb característiques compartides, que intentarem descriure, sempre com a fenomen social, sense entrar en qualificacions ni judicis de valor, tan poc apropiats per a un estudi antropològic, sense arribar a les consciències dels personatges, cosa que no és la nostra missió.

Les aparicions de signe religiós, conegudes en moltes formes religioses d'arreu i de totes les èpoques, passen per etapes d'expansió o de contracció, però no desapareixen, sinó que es reprodueixen, generació rere generació, adquirint formes adaptades al seu entorn, cultural i social, en constant evolució. Esdevenen conegudes pel gruix de la societat, en etapes d'expansió, o perquè els mitjans de comunicació en donen a conèixer els aspectes més exòtics, fent creure fins i tot que se situen sempre en una marginalitat. Però només que s'obri la porta d'aquest món ignot, se n'adverteix de seguida la complexitat, així com les connexions tan diverses, properes i llunyanes, que s'hi entrecreuen, tant des del punt de vista teològic com institucional, eclesial, polític, econòmic, tot reunint unes xarxes de relació social insospitades per qui està fora d'aquest món. En el fenomen aparicionista es produeixen un seguit d'interaccions que donen als grups implicats una configuració molt dependent dels nusos de comunicació establerts. Resseguir-los pot portar-nos a entendre alguna cosa molt humana, vàlida per conèixer el comportament humà, més enllà del mateix grup estudiat.

Efectivament, els grups aparicionistes neixen al voltant d'una comunicació, per excel·lència, sense la qual no existirien. Per una part, i de manera inicial i central, la comunicació establerta entre el cel i la Terra, que podem considerar una comunicació vertical i que no sols dibuixa un *axis mundi*, sinó que també estableix un *fil directe*,¹ essencial per a l'existència del grup.

1. Emprem aquest concepte de la filla d'una fidel de les aparicions de Sant Vicenç dels Horts, que tradueix i representa el nucli d'aquesta comunicació entre el cel i la Terra. Tal com vaig mostrar en el meu treball sobre Francesc Ballester (s. XIX), de qui tenim la sort que es

Per altra part, aquesta comunicació vertical entre el cel i la Terra es tradueix en una comunicació horitzontal entre el vident i els fidels, que es necessiten mútuament i es retroalimenten, i així s'escampa el missatge en diverses onades.

Si bé definim aquest sentit de la difusió com a horitzontal, no podem confondre'l amb una dimensió igualitària. Res més llunyà de la realitat. Les diferents categories dels grups implicats presenten un desenvolupament d'estratificació, segons la proximitat a la visió, cosa que no depèn del tot de la pròpia voluntat, sinó de la mesura en la qual es participi del missatge vertical.

Voldria, doncs, reflexionar precisament sobre aquest fet central de la comunicació en el fenomen aparicionista, i ho faré tot destacant-ne les dues vessants esmentades de la difusió, vertical i horitzontal, i afegint-n'hi una tercera: el missatge per si mateix, en la seva expansió i compressió, la seva evolució des que el rep el vident fins que és publicat i escampat més enllà dels fidels assistents a les visions. Per fer-ho em basaré en el meu treball de camp en les aparicions de Can Cerdà (Cerdanyola), Sant Vicenç dels Horts, Sant Boi de Llobregat, Gavà, les aparicions en diferents llocs de Barcelona, però també en els llocs aparicionistes de la diòcesi de Toledo, a més de l'estudi sobre altres aparicions històriques i les actuals de Medjugorje i l'Escorial.

Eix vertical de la comunicació, cel-Terra

El misticisme, que és conegut per tantes formes religioses, estableix una unió entre la divinitat i el místic que recorre diferents etapes d'apropament, identificació i unió. Aquest podríem qualificar-lo de misticisme especialitzat. Però el fenomen aparicionista recorre tant aquest col·lectiu com el dels místics, no especialitzats, als quals en un moment cabdal de la seva vida s'apareix la divinitat, o bé un ésser celestial, com ara la Mare de Déu, els sants o els àngels, sovint sense haver estat conscients d'haver avançat en una carrera mística, sinó que, ben al contrari, l'aparició es presenta de manera sobtada, introduint-se en la seva vida, que quedarà moltes vegades transformada per aquest fet. Encara que sembli que aquests dos col·lectius, el dels especialistes religiosos (si se'm permet l'expressió) i el dels vidents d'aparicions, sobrats, no tenen res a veure i que les seves vides discorren per camins diferents, un estudi en profunditat ens permet veure'n les connexions, les relacions i els apropaments, de tal manera que no m'atreviria a

conservin les transcripcions de les seves visions, v. ROMA, Josefina. *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 6, p. 40-47. Vegi's pròleg de VIDAL I VALENCIANO, Gaietà. *La Vida en lo Camp*. 1866. Barcelona. A Sant Vicenç dels Horts es va bastir una casa d'acollida d'ancians, i també a l'orde religiós sorgit de les aparicions d'El Escorial. Vegi's Josefina ROMA. «L'heterodòxia dins de l'heterodòxia». *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*, 9, 1992-93. Com deia un membre de la jerarquia eclesiàstica de Barcelona quan analitzava la fiabilitat d'una aparició: «La Mare de Déu parla molt per a dir tan poca cosa» (testimoni oral). Com en el cas paradigmàtic, que ens pot servir d'exemple de la gran quantitat existent al llarg de la història dels místics, de Sor Maria Natalia Magdolna, transcrits per ella mateixa al voltant de 1939-1943, i després a 1981, a Hongria, en forma de diari: *A Vilag Gyozedelmes Kiralynoje*. Two Hearts Books, 1987.

parlar de dos grups separats, sinó d'un *continuum* en el qual tots compartirien alguns trets característics d'aquesta comunicació. En molts casos, la distància entre els dos grups es deu a una pèrdua d'informació sobre la mística popular, de manera que solament en queden algunes frases del missatge principal, que demana la conversió del poble o la construcció d'un santuari, i contrasten molt no sols amb les aparicions als místics especialistes, sinó també amb les aparicions contemporànies, que disposen de tècniques enregistradores més eficaces, tal com veurem més endavant, en parlar del missatge.

Ací, em centraré sobretot en aquestes aparicions sobtades que transformen el vident en portador d'un missatge per a tot el col·lectiu humà, encara que dirigit moltes vegades a un grup local, sobre el qual incideix en els seus problemes concrets. Així i tot, no deixarem de mostrar les connexions amb l'altre grup, quan es faci evident la relació.

En les aparicions, un aspecte que cal considerar-ne, és la llengua emprada per a la comunicació. Sembla un tema menor, que no presenta cap complicació, ja que la comunicació s'estableix, efectivament, i sembla que en les aparicions a especialistes no s'esmenta mai aquesta qüestió, en canvi, en les aparicions a místics populars sovint ens trobem amb veritables contradiccions. Sabem que a La Salette, la visió de la Mare de Déu a Mélanie i a Maximin parlava en francès quan es tractava de missatges universals, encara que a vegades ho feia en la llengua local dels dos nens. Bernardette Soubirous rep el missatge en occità. En canvi, a Sant Vicenç dels Horts, el vident Josep Casasantpere rep el missatge en castellà, segons la visió, perquè tothom ho entengui. En aquest cas, un entorn d'immigració de parla castellana actua com a desencadenant del comportament lingüístic de les relacions entre visió i vident. Al mont Umbe, la vident, que gairebé no sabia parlar en castellà, sinó que ho feia habitualment en basc, rep els missatges en castellà. D'igual manera, sorprèn que la vident Vassula, una vident egípcia, ortodoxa, a la qual se li apareix actualment el Sagrat Cor amb missatges de petició d'unió dels cristians, rep els missatges en anglès. I així, podríem esmentar molts altres casos. En principi, semblaria que la visió mística, si fa servir paraules, hauria de desenvolupar-se en la llengua materna del vident, tal com definien els romàntics, «la llengua en què ens encomanam a Déu». I amb això posaven l'acció de resar i parlar amb Déu com la més íntima i difícil d'ésser canviada i, en canvi, l'etnografia de les aparicions ens diu que sovint es canvia aquesta regla, tant en aparicions ja clàssiques com en aparicions actuals. Què és el que en realitat es manifesta ací? Ens trobem al davant d'un conflicte intern, de la persona del vident i de la seva societat, que tot i tenir una llengua pròpia amb la qual expressa les seves relacions íntimes, comparteix l'univers lingüístic amb una altra llengua, la del poder, però també la de les persones il·lustrades, la dels forasters, als quals s'ha de dirigir amb respecte. La visió forma part d'aquest col·lectiu cognitiu de forasters distingits a qui cal adreçar-se en la llengua que considerem de respecte, malgrat que no sigui la del foraster. Així, quan ens trobem amb una persona forastera, el llenguatge de la qual no comprenem, sovint ens hi adrecem en castellà, ací a Catalunya, malgrat que sabem que tampoc no ens entendrà gaire. En les visions passa una

reacció semblant. El vident tracta de salvar la separació cognitiva amb la visió amb una llengua de respecte per als forasters, encara que no la domini. El cas de Vassula, poliglota en origen, és paradigmàtic. Per ella, l'anglès fa aquesta funció de connectar amb un desconegut que parla una altra llengua. Aquest fenomen de bilingüisme en les aparicions no passa quan el vident viu en una societat que no coneix més que la llengua pròpia. Per altra part, sí que és cert que a vegades la visió mostra un missatge en una llengua de culte, com ara el llatí o altres i, fins i tot, pot mostrar una acció que transcorre en altres llocs i la gent, allí, parla la seva pròpia llengua, però pel que fa a la relació entre visió i vident, quan existeix un cert bilingüisme i una llengua és tinguda com la de relació amb els forasters distingits, aquesta serà sovint la que es farà servir en els missatges. No es tracta, doncs, d'una elecció aleatòria, sense sentit, sinó que té a veure amb el model cognitiu del vident.

Hem apuntat, com una de les característiques que s'atribueixen a les aparicions en la mística popular, el fet d'un començament que trenca amb la vida anterior. Aquest caràcter sobtat no sempre es dona, encara que pot semblar així per les manifestacions dels vidents. Luz Amparo Cuevas, la vident d'El Escorial, l'any 1980 es va veure sorpresa per una sagnació i reproducció de la Passió de Crist, i es va revoltar contra això: «¿Pero qué es esto?», va preguntar, i la visió de Crist clavat a la creu li va dir que allò era la seva passió i que l'havia de passar tota. Amparo va contestar que no ho podria resistir i la visió de Crist li va dir que si ella no ho podia resistir uns moments que s'imaginés com va patir ell durant hores per salvar els mateixos que el crucificaven. Li va dir que podia salvar moltes ànimes amb el seu sofriment si l'acceptava. Llavors, Amparo va dir que suportaria el dolor amb el seu ajut.

Així s'inicia sobtadament un canvi, no sols en la vida del vident, sinó que s'obre aquesta via de comunicació en l'eix cel-Terra, amb el vident com a receptor que sovint rep uns missatges i una responsabilitat, la de convèncer el seu entorn, la jerarquia, el món sencer, del contingut del missatge i de l'acompliment del seu manament. És a dir, que s'estableix no sols un gir en la relació íntima del vident amb Déu, la Mare de Déu i els sants, amb la qual cosa s'inicia un camí místic de comunicació, sinó que aquest mateix fet l'impel·leix a difondre un missatge de conversió, de perill imminent pels pecats del món, d'establiment de noves formes i llocs de devoció i centres del Sagrat. Aquesta responsabilitat sovint comporta problemes amb les autoritats civils, com en el cas de Pepita Pugès a Cerdanyola del Vallès, la dècada de 1980, que no va poder veure en vida el Santuari que li demanava la Mare de Déu de Lourdes, ja que no va poder construir-se fins al final de la dècada de 1990, a causa de tensions amb els poders, eclesíastics primer, i després municipals. Aquest manament de la visió comporta enfrontaments amb altres grups contraris, com bé coneixen vidents com ara Rami, també de Cerdanyola, a qui he vist discutir fortament amb gent oposada al seu missatge, o com va passar amb Francesc Ballester, de Barcelona, l'any 1832, que va ser condemnat a presó perquè no va voler retractar-se del seu missatge, dirigit als governants, nobles i fins i tot al rei

d'Espanya, que li enviava sant Antoni Abat, i, finalment, va pagar amb la vida la seva fidelitat.

Amb això volem dir que fer públic un missatge derivat d'un manament de la visió comporta aquest enfrontament amb els poders establerts i també uns perills de desqualificació, de rebuig i fins i tot físics i de la pròpia vida, algunes vegades. El compromís per difondre el missatge de la visió esdevé feixuc i difícil de suportar. En aquest sentit, passar d'una comunicació íntima amb la visió, amb efectes només en el camí personal, a ésser portador d'un manament, per al qual sovint el vident no se sent prou qualificat i en el qual rebrà el consol i la força de la mateixa visió, però que no es veurà sostret a les dificultats reals de difondre'l, sí que suposa un canvi total en la vida del vident i que moltes vegades és percebut com una irrupció sobtada.

Així, Josep Casasantpere, de Sant Vicent dels Horts, va ser sempre un noi despreocupat pels assumptes espirituals fins que, seguint com en una broma la gran florada de fidels de la seva ciutat que sovintejaven visites al Palmar de Troya, va anar-hi també ell amb un grup de pelegrins i a la tornada ja va tenir les seves primeres experiències de visions de la Mare de Déu.

També estava despreocupada de tot camí d'espiritualitat Enriqueta Tomàs, una dona d'Horta que la dècada de 1930 va començar a rebre missatges incisos com a ferides a les espatlles.

Ara bé, si estudiem més detalladament les vides d'aquests vidents, sovint trobarem uns inicis més remots, uns antecedents que fan recórrer aquest camí, no com un fenomen sobtat, sinó com un salt qualitatiu que no parteix de zero.

D'aquesta manera, veiem que Amparo Cuevas parteix d'una malaltia del cor, guarida en una peregrinació a Lourdes, i que a mitjan novembre de 1980 va sentir una veu que li deia que resés per la pau del món i per la conversió dels pecadors, i també li assegurava que rebria proves de dolor.

Josep Casasantpere tenia una salut molt precària i Enriqueta Tomàs, per exemple, va començar a mostrar missatges en el propi cos després d'haver recuperat, accedint a les peticions d'un grup de fidels, unes sagrades formes que eren en una casa on es feien rituals blasfems. Pocs dies després, un jove va trucar a la seva porta i, somrient, li va posar les mans a les espatlles. A partir d'aquell moment va començar a mostrar els missatges en la seva pròpia carn, cada divendres.

El cas de Joana, de Viladecans, és encara més clar en precedents. Ella tota la vida va ser una noia molt devota, i de sempre veia la imatge de Crist a l'església com si fos de carn i ossos, però pensava que tothom ho veia igual que ella i no considerava això cap cosa extraordinària. Més tard, quan es va quedar òrfena de mare, va demanar-li a la Mare de Déu que li deixés veure la seva mare, i aquesta se li va presentar.

Joana era amiga de Pepita Pugès, la vident de Can Cerdà, a Cerdanyola, que també va ser guarida a Lourdes d'una greu malaltia i que va mantenir durant tota la vida una espiritualitat molt viva, d'entrega personal.

Rami, la vident de Nou Barris, va viure una recerca espiritual que la va portar a fer-se Testimoni de Jehovà, després en va abandonar el grup i, finalment,

després d'haver caigut malalta de gran gravetat, va quedar paratitzada del costat dret, i va perdre gairebé la parla. Tot resant en el lloc d'aparicions de Can Cerdà, va recuperar-se totalment, en un instant. A partir d'aquest moment començarà el seu propi camí, primer de locucions, després de visions.

Amb aquests exemples voldria cridar l'atenció sobre uns antecedents, moltes vegades negligits pels mateixos vidents, que fan més èmfasi en la des preocupació religiosa oficial que no pas en fondes experiències espirituals, moltes vegades provocades per la malaltia, que situa la persona en un estat liminal en què es repensa a si mateixa, i que si és guarida per una acció sobrenatural, o sentida com a tal, tota la reflexió anterior serveix per projectar-se més enllà de la vida quotidiana, la qual cosa fa possible un seguiment del camí místic, ja iniciat per assumir la malaltia i trobar-li sentit.

La malaltia també es vista per alguns vidents com una manifestació física de la confusió davant d'un possible camí místic que no s'acaba d'assumir. Alguns vidents, sobretot si després es dediquen ells mateixos a guarir els altres, ho consideren d'aquesta manera, cosa que ens apropa aquest fenomen al de tants grups xamànics clàssics, que han de passar per una experiència de prendre sobre seu la malaltia dels altres per poder guarir-los, sempre sota la guia d'algun ésser superior que els anirà ensinistrant en el seu camí espiritual. Aquesta característica comuna entre cultures ben allunyades entre si és un esperó en l'estudi del fenomen aparicionista d'una forma transcultural, en què veiem els camins d'espiritualitat com una qualitat molt humana, més enllà dels condicionaments culturals, que ens donen les aparences i les formes adequades a cada entorn.

Un altre punt que cal considerar en aquest eix de transmissió és la participació del vident, l'estat en què rep el missatge. En primer lloc, i si fem una comparació amb les experiències transcrites pels místics de manera aproximativa, l'aparició i les locucions són, en molts casos, només una etapa en l'ascensió pel camí místic, però, com a tal camí, cap etapa no és un lloc definitiu, sinó que requereix seguir avançant, i això no obstant, molts vidents es queden arraulits en aquest replà i, en lloc d'avançar, es produeix com un curtcircuit, com un bucle sobre si mateix, del qual es fa difícil fugir i que a vegades, en lloc d'enriquir tot el procés, pot arribar a empobrir-lo.

Les visions poden fer-se visibles a diverses persones o només al vident. En les aparicions al puig de Sant Ramon, a Sant Boi de Llobregat, la vident titular del lloc sagrat està acompanyada per multitud de fidels i entre ells hi ha altres vidents, cada un dels quals veu o sent la seva pròpia experiència, que en alguns casos no coincideix del tot amb el que veu la vident principal. Altres vegades, alguns fenòmens són vistos de manera compartida totalment o parcialment, com ara evolucions del sol i les seves diferents coloracions, perfums, arc de Sant Martí en un cel completament blau, etc.

El vident experimenta la visió de diferents maneres, com a fenomen exterior o com a visió interior, i fins com a possessió. Tots estem familiaritzats amb les imatges de les aparicions conegudes, com ara Lourdes o Fàtima, on els vidents tenen davant seu, més amunt, la Mare de Déu, amb la qual dialoguen, i esperem que les visions siguin així. De fet, una part ho són, com la de Francesc

Ballester, adés mencionat, que va viure les primeres aparicions de sant Antoni Abat com a trobades amb un vellet venerable, que li sortia en un camí o en qualsevol indret i parlaven en el mateix nivell, com si es tractés d'una altra persona coneguda i contemporània seva. En canvi, les aparicions a Feli de Sant Boi, compartides en certa mesura per altres vidents, es presenten en un lloc superior i, des d'allí, pot parlar amb la vident i, de fet, aquesta sembla respondre-li a vegades, murmurant oracions, plorant, etc. Però el clímax s'ateny quan la visió descendeix i s'empara del cos de la vident, que cau a terra sobre les pedres amb un soroll d'ossos que es trenquen que commou els fidels. Després d'uns instants, la vident s'agenolla, sense cap ferida ni blau, i es posa a transmetre el missatge de la visió a la qual serveix de suport físic i fa audible a tota la comunitat. En aquest estat, a vegades reparteix flors de les dipositades en el santuari o imposa les mans als malalts i els dóna consells, i s'adona de qui s'hi apropa amb altres intencions, tot fent-se passar per malalt.

La relació entre visió i vident té una duració molt variable. Hi ha relacions que només s'han produït una vegada, d'altres han visitat el vident al llarg de mesos i fins molts anys, amb freqüències variables. Antonio Moreno, de Sant Vicenç dels Horts, podia tenir visions en la seva vida quotidiana sense cap preparació externa, mentre que altres són cridats cada mes en un dia i una hora fixos, encara que, sovint, aquestes només són les visions acompanyades de fidels, mentre que el vident segueix una relació amb la visió amb més freqüència i privacitat. Les aparicions de Medjugorje van començar a principis de la dècada de 1980 i, encara que han anat finalitzant per a alguns dels vidents, altres han continuat amb visions quotidianes i un missatge general cada mes.

Pel maig d'enguany es van acabar les visions amb missatge general d'Amparo Cuevas, d'El Escorial. De fet, ja feia temps que la visió anava anunciant l'acabament dels missatges i, a més, la vident ja no es presentava en oració i trànsit posterior davant dels fidels per rebre el missatge, sinó que els primers dissabtes de mes, la vident acudia al rés del rosari a Prado Nuevo, per llegir el missatge que la visió li havia transmès en un altre moment, de manera que se separava la peregrinació dels fidels en un dia assenyalat, el rés del rosari i el trànsit de la vident, en l'acte de rebre el missatge, que es diferia i no tenia ja aquella espontaneïtat ni immediatesa dels primers anys.

La discussió entre el possible acabament del missatge i la repetició dels temes d'aquest al llarg de tots els anys que va durar el fenomen es pot resseguir en les paraules de la visió de Crist i la Mare de Déu d'El Escorial, que es queixava del poc seguiment del camí de Déu que feien els homes i, sobretot, els consagrats a Déu, per la qual cosa es veia obligat a repetir una vegada i una altra les mateixes recomanacions, com una mare amb els seus fills. Aquesta nova etapa que s'enceta ara, en què la vident pot seguir mantenint aquesta relació amb la visió, però en què el lloc sagrat no serà l'eix del fil directe entre la visió i els fidels a través de la vident, pot dificultar la continuïtat del santuari, sobretot perquè la vident s'ha anat fent cada cop menys accessible a tothom i aquella sensació de proximitat amb l'eix cel-Terra s'ha anat esvaint per als fidels.

En un altre context, a Sant Vicenç dels Horts, el vident Josep Casasantpere va deixar d'assistir als aplecs dels dies 5 de cada mes. Cada cop s'espaiava més la seva presència, i l'afluència de fidels va anar minvant. No importava si el vident apareixia molt tard, després d'una llarguíssima sessió d'oracions, però quan ell arribava es feia possible l'obertura al *fil directe amb el cel*. El vident podia caminar entre els fidels donant-los un signe de presència de la visió, apagant els ciris que portaven encesos a aquells a qui es volia significar algun missatge. Quan el vident va anar espaiant les seves pujades al Remei i, a més, el sacerdot que dirigia tota la trobada va morir, només els fidels molt propers van seguir pujant i ja no es van procurar autobusos per als fidels en general, de manera que l'interès per anar al santuari del Remei va minvar totalment.

Eix de comunicació horitzontal, vident-fidels

El místic que manté una comunicació amb la visió de Déu o de la Mare de Déu o un sant, com a mitjà per a l'ascensió en el camí espiritual de perfecció, pot fer-ho saber només al confessor, al seu cercle íntim, en el seu convent, però sovint, en la mística dels dedicats a l'espiritualitat i dins de la mística popular, les visions donen un missatge perquè sigui conegut per tothom, per les autoritats religioses, públiques, la gent en general i fins el Sant Pare.

Ací rau l'oportunitat de transcendir els murs tancats d'un cercle petit, d'un gènere no dominant, saltant per sobre del conducte reglamentari per arribar a altes instàncies, com ha estat el cas, al llarg de la història, de les monges místiques que han aconsellat la jerarquia civil i eclesiàstica, com santa Caterina de Siena, per esmentar-ne un exemple paradigmàtic. Però ací també rau el repte del místic *no especialista*, en traduir i convèncer una comunitat que viu aliena al missatge, transcendent el cercle més o menys sensible dels seus propers.

D'aquesta manera s'inicia un entorn de coneguts que reben el missatge de boca del vident, en una simplicitat inicial que es va complicant i estratificant a mesura que el cercle es fa més gran i els missatges perduren.

En aquest grup inicial, el tracte és planer i hi ha una gran interacció entre el vident i els que li donen suport. Es discuteix, en franca companyonia, el contingut de les visions, el que s'ha de fer. Sovint, però, al costat del vident o la vident hi ha algun personatge guia, que pot ser el confessor (cas de Pepita Pugès i el pare Gironella), pot ser un personatge o una família protectora del vident (cas d'Enriqueta Tomàs i la família que li proporciona el metge que vigilarà clínicament les ferides amb missatge de les espatlles i documentarà fotogràficament els missatges), pot ser la persona iniciadora del vident o la vident, el paper de la qual és similar al del confessor però implica una complexitat més gran de relacions. És el cas de Feli de Sant Boi, que va acompanyada sempre per una dona guia, que la va ajudar i encaminar quan Feli iniciava el seu procés místic i de possibilitat de guarir la gent i va emmalaltir perquè no assumia la seva vocació. Des del primer moment, aquesta guia la va aconsellar, li va donar ànims i l'acompanya en totes les seves anades al santuari a l'aire lliure, on té les visions.

En un primer moment, l'aproximació dels fidels és possible i hi ha una veritable interacció amb el vident, com passa amb Joana de Viladecans, que té les seves visions rodejada pels seus fidels, que la poden tocar i que senten de la seva boca el missatge que transmet, i que després poden discutir amb ella el contingut del missatge i el seu simbolisme.

Paulatinament, la persona guia es va interposant entre el vident i els fidels, passant d'assistir i guiar a interpretar el que transmet i el que els passa, als fidels. Ella és la que decidirà si es fa un tipus de ritual o un altre, si s'allarga el ritual o si s'escurça. Organitzarà tot l'acte en el santuari i, sovint, el vident o la vident queden com aïllats, obeeixen, per una part, la visió i deixen l'organització en mans de la guia. El pare Bartrina rebia el primer el contingut del missatge de la visió de la Mare de Déu del Remei a Josep Casasantpere i després el resumia per als fidels.

Ara bé, quan els fidels que es concentren en els dies establerts, en el lloc d'aparicions, comencen a ser incontrolables per la persona guia, apareixen, sovint designats per la mateixa visió, entre els guies, els fidels primers o més assidus i protectors, uns càrrecs que acostumen a dir-se *apòstols*, que fins i tot es posen un distintiu per significar la seva autoritat entre els fidels assistents. Ells canalitzaran els possibles contactes amb el vident, posaran ordre, vigilaran tot l'acte, tota aquesta activitat deguda a la designació i més intimitat amb el vident o la vident, de qui tindran cura en tot moment. També portaran l'administració del grup.

Més tard, i sobretot si hi ha una família protectora o una demanda per part de la visió de bastir una capella o fer alguna obra, com ara una llar d'acollida d'ancians, per exemple, pot crear-se un patronat que centralitzarà les actuacions civils i administratives del grup.

Es va dibuixant una jerarquia al voltant del vident, que l'envoltarà i que fins i tot farà pràcticament impossible el contacte espontani amb els fidels, com passa a l'Escorial, on Amparo Cuevas va sempre rodejada d'un grup proper, i als fidels fins i tot els és difícil veure-la físicament.

Aquesta jerarquia, establerta de manera coneguda per tothom, es complementa amb una altra estratificació dels mateixos fidels entre ells, precisament teixida a través de la proximitat al missatge i a la comunicació. Si féssim un cercle que comprenguéss els apòstols amb el vident al centre, pel qual passa la comunicació vertical amb la visió, hauríem de situar tot un altre grup de gent propera, molt fidel a tota manifestació, que ha estat present en tots els episodis i que controla tota la informació, però que, al mateix temps, participa en alguna mesura dels fenòmens místics que es manifesten allí, això sí, amb una actitud respectuosa per a la jerarquia que posa el vident titular al cap d'amunt de la piràmide de l'estratigrafia. Els que el veuen estaran més a prop dels que només el senten, i aquests més que els que només senten olors, i més que els que han vist algun fenomen solar, els que poden explicar alguna experiència i així fins els que no han vist ni sentit mai res, encara que siguin fidels. La informació circula del centre a la perifèria, en diferents onades qualitatives i d'intensitat, de manera que els que són en el mateix nivell s'avisen de les novetats

i participen amb goig del seu coneixement, però transmeten noves resumides si són preguntats o no comparteixen coneixements, que tenen com a patrimoni propi, amb els que són en un nivell més baix que el seu. Per altra part, d'un nivell més allunyat o més baix s'intenta conquerir un estatus més elevat, parant l'orella a tota informació possible, intentant esgarrapar més coneixements en circumstàncies en què un sentiment de *communitas* recorre tots els estrats o quan es poden fer petits favors a algú més central. La informació guanyada serveix per resituar-se en el grup, fent saber els del seu propi cercle com n'està d'avançat individualment, i fent servir aquesta informació com a moneda de canvi per ascendir entre els que estan en un nivell superior. Amb els de nivells inferiors només es compartirà informació general o molt coneguda, que ja no confereix cap pujada d'estatus.

Una activitat que intenten fer els individus de grups més baixos és la de destacar en l'oració i el gest, com ara anar descalços o mantenir-se amb els braços en creu. També, entonar cançons en el trajecte amb autobús és vist com una possibilitat de millorar l'estatus dins del grup. Una activitat interessant per resituar-se és la de repartir fotocòpies o estampes determinades, amb alguna característica interessant, a tothom. D'aquesta manera, poden aproximar-se a llocs més centrals, ja que tothom intenta participar i atresorar qualsevol objecte que es reparteixi.

No tots els esforços que es fan per situar-se més a prop del centre d'aparicions tenen un resultat positiu, ja que la percepció de la territorialitat és molt forta, i qualsevol intent d'invasió és repel·lit immediatament. Així, en un santuari o lloc sagrat propi d'un vident, cap altre vident pot manifestar-se ostensiblement, així que intentarà passar dissimuladament sense ser advertit. La seva actitud davant del vident titular ha d'ésser molt humil, per reafirmar que no intenta capitalitzar el grup en el seu favor. Si, per contra, algú es manifesta com si ell mateix tingués visions que li correspondrien al titular del lloc, quan el grup ja està consolidat, en serà expulsat immediatament.

La comunicació transversal, a més, va més enllà del propi grup, ja que, sovint, els vidents es comuniquen entre ells, formant un cercle de compatibilitats i incompatibilitats, de visites mútues, de correspondències, però també els fidels acostumen a visitar diferents grups, encara que solen tenir un grup d'aparicions preferit. La comparació entre aquests fenòmens, el transvasament d'informació, de símbols, recorre grans distàncies i estableix, de fet, un sostre d'expectatives i una barreja de calendaris i esdeveniments que homologa grups i actituds de diversos orígens. Es produeix un sincretisme personal que és fruit de les xarxes de comunicació en les quals es participa.

El missatge, objecte de la comunicació

Hem dit al començament que el que coneixem de l'extensió dels missatges depèn de les possibilitats de transmissió, de manera que moltes aparicions tradicionals sembla que tenen uns missatges molt curts, mínims, quan en realitat es tracta de pèrdues dels seus textos orals i de la capacitat o interès a memoritzar-los.

Les aparicions actuals es caracteritzen, en general, per uns textos extensos, que les persones externes al cercle de fidels solen trobar massa llargs i repetitius. El cert és que, des de fa dècades, al costat del vident o la vident sempre hi ha una gravadora per captar la totalitat de les paraules que emet, en trànsit. D'igual manera que Francesc Ballester, al segle XIX, va poder disposar d'un personatge que li apuntava tot el que deia en estat de somni actiu, avui dia les modernes gravadores permeten tenir la totalitat dels missatges a tota persona pertanyent al cercle d'unes aparicions concretes, com si hagués estat al costat del vident.

De totes maneres, el que arriba als fidels pot haver passat per una censura prèvia. Dèiem, adés, que quan Josep Casasantpere tenia una visió, envoltat d'una gernació de pròxims i fidels en general, el missatge gravat era escoltat en privat, com a mínim, pel guia del vident en l'antiga ermita de la Mare de Déu del Remei a Cervelló, de la qual s'havia tret la imatge per col·locar-la en el nou santuari a l'aire lliure.

Al cap d'una estona, pels altaveus, el pare Bartrina donava un resum del missatge als fidels en general.

Gairebé tots els grups aparicionistes editen, ja en fullets, ja en butlletins, ja en forma de llibres, els textos dels missatges, de manera que després poden ser repartits o enviats i fins consultats en format electrònic. Així que els missatges arriben arreu on s'han establert aquests camins de comunicació.

La seva durada pot abastar dècades, com els de l'Escorial, Medjugorje, Vassula, que arriben regularment a la impremta. En altres ocasions, com en el cas de persones místiques especialitzades, no s'han fet públics els missatges fins que s'han acabat, sovint en la vellesa o després de la mort, de manera que la seva eficàcia ha estat diferida.

Així i tot, molts missatges de visions actuals són difosos mitjançant butlletins o publicant-los immediatament, perquè el cercle de fidels considera de gran importància d'actualitat llegir-los com s'escoltarien al voltant del vident o la vident en el moment de rebre'ls a través de la seva veu, i no com a exemple universal que no perd la seva eficàcia amb el temps.

En aquest sentit, voldria fer esment només d'una característica molt actual de la comunicació de missatges, l'existència de secrets reservats només al coneixement del vident o la vident.

Efectivament, el coneixement que la visió de la Mare de Déu o de Crist ha donat a conèixer alguna cosa que ningú podrà saber fins un moment determinat i llunyà, ha presidit algunes de les aparicions històriques com les de Fàtima, amb els seus tres secrets, el tercer dels quals encara excita la discussió sobre la seva difusió. Els secrets confiats a Medjugorje a alguns dels vidents advertien dels grans perills d'una guerra esgarriposa que ni tan sols s'imaginava a començaments de la dècada de 1980 i que malauradament es va fer realitat.

L'existència d'uns secrets reservats, doncs, en lloc de ser una negació de la comunicació, constitueix una forma més subtil de fixar en l'imaginari dels fidels la possibilitat d'un gran perill, que pot ésser allunyat per la conversió del món.

A exemple de les grans aparicions esmentades, també els vidents actuals del fenomen aparicionista manifesten ser guardians de secrets, de perills que s'apropen, de finals dels temps, que els vidents situen en un moment cada cop menys precís, perquè han après a apreciar el temps de la visió situat en una altra esfera, amb un significat diferent del que utilitzem els humans. Els secrets constitueixen l'altra cara dels missatges, un àmbit de comunicació concentrat en el compliment de les demandes de la visió. Més tard, quan el contingut del secret ja ha tingut lloc, serveix per reafirmar els fidels en la seguretat i la satisfacció d'haver cregut sense haver vist, en definitiva, d'estar en el camí veritable.

El fenomen aparicionista mostra una gran riquesa de relacions socials, de punts de vista, d'expressió de sentiments, de coneixement del difícil camí de la mística, però, sobretot, manifesta una possibilitat de veure la humanitat des d'una vessant molt íntima, la de la comunicació, el *fil directe amb la divinitat*, que és l'aspecte sobre el qual he volgut reflexionar en aquest breu article.

Bibliografia

- BLACKBOURN, David (1993). *Marpingen*. Oxford: Clarendon Press.
- CHRISTIAN, William (1996). *Visionaries*. California: University Press.
- ¿Continúa Dios manifestándose a los humildes? Alcalá de Henares, 1983.
- MAGDOLNA, Sor María Natalia (2001). *La Victoriosa Reina del Mundo*. Valencia, 4^a ed. — (1998). *Mensajes de la Virgen María, Reina de la Paz en Medjugorje*. Madrid.
- ROMA, Josefina. «Les aparicions de sant Antoni Abat a Francesc Ballesté. Itinerari iniciàtic i el manament de la visió com a lloc sagrat». *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 6, p. 40-47. Barcelona.
- (1992-1993). «Nuevas apariciones o la heterodoxia dentro de la heterodoxia». *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*, 9. Tarragona.
- RYDEN, Vassula (1993-2000). *La verdadera vida en Dios*. Vols. 1-8. Valladolid.

Josefina Roma i Riu, nascuda a Barcelona l'any 1944, és doctora en Història per la Universitat de Barcelona i Diplomada en Antropologia per l'Institut de Cultura Hispànica de Madrid. Ha treballat al Museo de Antropología de Madrid, al Museu Etnològic de Barcelona i a la Fundació Folch. Professora Titular d'Universitat, imparteix Antropologia Religiosa, Mitologia, i Patrimoni Etnològic a la Universitat de Barcelona.
